

Stručni rad

UDK 004.738.5:374.7

DOI 10.7251/BLCZB0219069J

COBISS.RS-ID 7634200

# IDENTIFIKACIJA I ANALIZA ONLINE PORTALA KOJI PROMOVIŠU MEDIJSKU PISMENOST PUTEM FACEBOOKA

Seid Jusić<sup>1</sup>

## SAŽETAK

Vodeći se europskim trendom afirmacije medijske pismenosti u obrazovnom sistemu, zemlje okruženja su izgradile institucionalni okvir putem kojeg afirmišu medijsku pismenost. Tako Slovenija i Hrvatska imaju usvojenu nacionalnu strategiju za medijsko opismenjavanje publike, dok Srbija i Bosna i Hercegovina zaostaju u tom procesu. Činjenica je da su određeni autori na području Bosne i Hercegovine uvidjeli važnost bavljenja ovom tematikom i problematikom pa su se pojavile određene organizacije koje afirmišu medijsku pismenost. Uočava se i to da ne postoji institucionalna volja kada je u pitanju rješavanje ovog problema. Ne postoji ni jedan vladin sektor koji je aktivni kreator, a ni afirmator medijske pismenosti. Organizovanje seminara i obuke u vezi medijske pismenosti prema posljednjim istraživanjima je na veoma niskom nivou. Isto tako razumijevanje pojma i definicija medijske pismenosti kod publike u Bosni i Hercegovini je veoma nisko. Cilj ovog rada je identifikovati i analizirati online portale koji se na određeni bave afirmacijom medijske pismenosti (analiziraj.ba, raskrinkavanje.ba). Analizom djelovanja ovih portala omogućit će se bolji uvid u stvarnu potrebu institucionalnog rješavanja problema medijskog opismenjavanja publike u Bosni i Hercegovini.

**Ključne riječi:** medijska pismenost, afirmacija, analiza, institucionalizacija medijske pismenosti

## ABSTRACT

Leading the European trend of affirmation of media literacy in the education system, the countries of the environment have built an institutional framework through which they affirm media literacy. Thus, Slovenia and Croatia have adopted a national strategy for media literacy, while Serbia and Bosnia and Herzegovina are lagging behind in this process. The fact is that certain authors in the territory of Bosnia and Herzegovina have recognized the importance of dealing with this issue and the issue, and certain organizations have emerged that affirm media literacy. It is also noticed that there is no institutional will when it comes to solving this problem. There is no government sector that is an active creator or an affirmative of media literacy. The organization of seminars and training on media literacy according to the latest research is at a very low level. Likewise, understanding the notion and definition of media literacy among the public in Bosnia and Herzegovina is very low. The aim of this paper is to identify and analyze on-line portals that deal with the affirmation of media literacy (analiziraj.ba, raskrinkavanje.ba). Analysis of the impact of these portals will provide a better insight into the real need to institutionalize the problem of media literacy in Bosnia and Herzegovina.

1 Doktor medijskih i komunikoloških znanosti iz oblasti medija, uposlen u osnovnoj školi kao predmetni nastavnik, seid\_jusic@live.com

**Key words:** media literacy, affirmation, analysis, institutionalization of media literacy

## UVOD

Medijska pismenost i stjecanje medijskih kompetencija je proces koji postoji i neformalno a uglavnom se veže za osobe koje promišljaju na zdrav način. Kada se zna da ovaj proces egzistira u neformalnom obliku i da u društvu postoje pojedinci koji su medijski pismeni i čije su medijske kompetencije na zavidnom nivou, značajno je naglasiti da su baš takvi pojedinci motiv za uspostavu masovnog i sistemskog procesa medijskog opismenjavanja.

Problem manipulacije javnim mnijenjem i stavovima pojedinaca putem medija definitivno postoji i on se manifestuje svakoga dana na različitim nivoima društvenih interakcija, ličnih stavova, političkog aktivizma, potrošačkih navika itd. U bosanskohercegovačkom društvu manipulacija javnim mnijenjem je izražena u velikoj mjeri i primjetni su ogromni negativni procesi u medijskom prostoru koji utječu na kvalitet i ispravnost masovne komunikacije. Ideološki pravci djelovanja na masovnu komunikaciju uz korištenje različitih tehnika manipulacije primjetni su svakodnevno u svim medijima. Da bi se zaustavio negativan utjecaj takvog djelovanja potrebno je što više govoriti o prisutnoj manipulaciji u medijskom prostoru. Negativni efekti medijske manipulacije su povećan nacionalizam i nacionalistički napadi, govor mržnje, verbalni ali često i fizički konflikti, razvijanje nezdravih navika prehrane, nezdravog načina života i sl.

Pitanje je kako pristupiti rješavanju problema medijske manipulacije na masovnom nivou bez korištenja masovnih medija, pa se kao logičan odgovor nameće mogućnost djelovanja u okviru školskog sistema. Zašto u školskom sistemu, kada se zna da je sprega politike i medija veoma uska i da će se pokušati vršiti manipulacija i u školskom sistemu, kojim isto tako upravlja politika a veoma često i ideologija.

Otpori za uvođenje predmeta medijsko obrazovanje u školski sistem i kurikulum bili bi ustvari samo pokazatelj odakle dolazi manipulacija. Ako se institucije ili određene politike budu protivile projektu uvođenja sistemskog spriječavanja manipulacije, to će biti indikator da su upravo oni odgovorni za takvo djelovanje u masovnim medijima i javnoj komunikaciji. Zato prijedlozi za uspostavljanje sistema spriječavanja manipulacije putem medija i uvođenje medijske pismenosti u školski sistem moraju biti smisleno upućeni prema svim relevantnim instancama na državnom, ali i međunarodnom nivou.

Školski sistem u BiH svakako treba korijenite promjene u pristupu podučavanja i na određeni način reorganizaciju nastavnih planova i programa, prije svega jer je ukupan ambijent školskog prostora prevaziđen, ali i sam princip podučavanja zastario. Tu se u potpunosti otvara jedan novi prostor za djelovanje na savremeni način koristeći savremene medije i tehnologije. Na takav način otvorio bi se prostor za podučavanje medijskoj pismenosti i razvoju medijskih kompetencija.

Ambijent neograničenog protoka informacija i prezasićenosti svakodnevnice medijima glavni je uzrok važnosti istraživanja takvog ambijenta i bavljenja uzrocima i posljedicama stanja koje utiče na cjelokupnu ljudsku populaciju kako na ličnom ili psihološkom nivou tako i na socijalnom, kognitivnom i razvojnom nivou čovječanstva.

Informacija je agens ljudskog života, jer u samoj srži ljudskog tijela utkane su informacije u DNK ćelijama koje nose informacije o posebnosti te jedinke. Informacije u ljudskom

tijelu sadrže odrednice o boji kože, kose, oka, tjelesnim specifičnostima i sl. i na osnovu toga se zaključuje da informacije tvore fizičku sliku individue. Te DNK informacije koriste se u forenzičkoj nauci, istraživanju zločina, povezanosti etno grupa, rodbinskoj povezanosti itd. Dakle, informacije ne samo da tvore sliku individue, nego uspostavljaju i relacije na široj populaciji što ukazuje na moć informacija u uspostavljanju različitih relacija. Mijenjanjem strukture DNK ćelije, odnosno izmjenom informacije u njoj nastaju različite anomalije koje su posljedica pogrešne informacije.

U današnje vrijeme, sve češća oboljenja su tumori, a koji su prema medicini ustvari novonastali organizmi iz primarnih ćelija sa pogreškom u informaciji. Takva izraslina ili organizam nastavlja da živi zasebno i na štetu primarnog organizma i na kraju dovodi do uništenja organizma na kojem je nastala, ali i do samouništenja. Posmatrajući savremeni svijet i posljedice neograničenog protoka informacija, uočavaju se novonastali odnosi na pogrešnom informisanju, to su simulakrumi koji nisu ništa drugo do tumori informacijskog i medijskog sistema. Simulacijom stvarnosti putem različitih tehnika manipulacije informacijama proizvedeni su simulakrumi koji su ustvari izvedeni odnosi nastali na primarnim informacijama i kao takvi nisu prirodni, zato se mogu nazvati tumorima informacijskog i medijskog sistema. Simulakrum nije ništa drugo do novonastala tvorevina uspostavljena manipulacijom informacijama i živjet će onoliko dugo koliko živi realni informacijski proces, jer simulakrum opstoji na realnom sve dok to realno postoji. Onda kada simulakrum uništi smisao realnog izumiru oba procesa, a to nije ništa drugo do implozija komunikacije.

Liječenje komunikacijskog i informacijskog sistema zahtjeva mnoštvo akcija usmjerenih na ispravljanje već načinjenih pogrešaka u paradigmi komuniciranja na ličnom i masovnom nivou (masovni mediji i masovna komunikacija), ali isto tako i preventivu koja podrazumijeva da će jedinke u komunikacijskom procesu biti vakcinisane od mogućih bolesti komunikacije. Vakcinacija i jačanje imunološkog sistema pojedinaca u smislu otpornosti na bolesti komunikacijskog i informacijskog sistema podrazumijeva medijsko opismenjavanje i stjecanje medijskih kompetencija, koje imaju za cilj da spriječe imploziju ukupne ljudske komunikacije i spriječe manipulaciju putem medija.

Zadatak savremenih istraživača medija, komunikacije, informacija i društvenih interakcija mora se zasnivati na iznalaženju načina za uspostavljanje zdrave komunikacije koja će biti lišena manipulacije.

U ovom radu bit će prikazani određeni naponi pojedinaca i organizacija koji rade na medijskom opismenjavanju i osvještavanju publike putem društvenih mreža i koji upozoravaju na opasnosti koje dolaze putem medija, a koje se odnose na manipulaciju.

## FACEBOOK KAO PLATFORMA ZA ISKRIVLJENU JAVNU KOMUNIKACIJU

Obzirom da Facebook nudi širok okvir komunikacije i mogućnost djelovanja prema recipijentima, on je kao platforma zanimljiv za istraživanje, a po svemu sudeći on je i najmasovnija online platforma u Bosni i Hercegovini.

Oko 40% populacije u svijetu koristi Internet (2.925.249.355), a broj korisnika u BiH, po podacima iz juna 2014. godine je 2.582.502 i raste.<sup>2</sup>

2 <http://www.dei.gov.ba/dei/dokumenti/komunikacijski/default.aspx?id=15724&langTag=bs-BAstr.4>

Dakle, broj korisnika interneta je prešao brojku od dva i po miliona i u porastu je, što se tiče brojke korisnika Facebooka njihov broj prelazi jedan i po milion, što je veoma značajna brojka.

Broj korisnika Facebook-a za Bosnu i Hercegovinu, po podacima koje Facebook prikuplja, je 1.520.000 od čega muškarci 820.000, žene 700.000, do 20 godina njih 400.000, 20-30 - 520.000, 30-45 godina 420.000 i starijih od 45 godina - 168.000.<sup>3</sup>

Kada se pogledaju statistike koje objavljuje Facebook, ovo je idealna platforma za medijsko djelovanje, a naročito manipulaciju, a za takvu vrstu djelovanja u bosanskohercegovačkom društvu postoji mnoštvo faktora od kojih se naročito izdvajaju nacionalistički, politički i ekonomski.

Društvena mreža Facebook služi kao multiplikator mišljenja, stavova, reklamiranja, obznanjivanja i sl. Skoro svaka ozbiljna institucija ima svoju zvaničnu stranicu na Facebooku, a to dovoljno govori o utjecaju te internet platforme.

Ko se sve nalazi na Facebooku:

1. Mediji
2. Lokalna udruženja, društva i grupe
3. Poslovna zajednica
4. Akademski obrazovane osobe i osoblje visokoškolskih ustanova
5. Sindikati
6. NVO-i/interesne grupe
7. Info-centri
8. Biblioteke i slične ustanove

Sudeći prema dijapazonu korisnika Facebooka, izuzetno je važno osmisлити pravilan pristup ovoj platformi i upozoriti na mogućnosti manipulacije putem ove platforme.

Fokus ovog rada je identifikacija i analiza portala koji se bave promovisanjem medijske pismenosti upravo na Facebooku.

Obzirom da je Facebook platforma koji svoje usluge naplaćuje, a uglavnom je skup za naše uvjete, značajno je napomenuti da se bilo kakva aktivnost na ovom polju mora sponzorirati da bi došla do krajnjih korisnika.

Jedan proračun koji daje Facebook za određenu objavu koju će potencijalno vidjeti od 2800 do 8200 korisnika u trajanju od deset dana iznosi 35 eura, što je visoka cijena ako uzmemo u obzir da se oglasi prodaje i reklamiranja tretiraju u istom rangu kao i društveno korisne aktivnosti.

Zato su svi projekti koji u perspektivi imaju neprofitabilni karakter uglavnom u startu osuđeni na propast, ili na veoma spor uspon ukoliko ih niko ne finansira.

Fokus ovog rada odnosi se na dva portala koji se bave uređivanjem online prostora ili upozoravanjem na greške i dezinformacije koje kruže društvenim mrežama, a to su Analiziraj.ba i Raskrinkavanje.ba, koji su po svemu sudeći na visini zadatka, ali problem nije riješen samom identifikacijom izvora lažnih vijesti, otkrivanjem spinova, pristrasnih izvještavanja i sl. jer publika čak i ne razlikuje neki lažni portal u odnosu na one koji se bave medijskom pismenošću.

---

3 <http://www.dei.gov.ba/dei/dokumenti/komunikacijski/default.aspx?id=15724&langTag=bs-BA> str. 7

## PLATFORMA „ANALIZIRAJ.BA“ SVRHA I CILJ DJELOVANJA

Kako sebe nazivaju platformom koja se bavi analizom medijskih sadržaja u Bosni i Hercegovini sa aspekta profesionalnog novinarstva i s ciljem uspostave zdrave komunikacije i širenja medijske pismenosti publike, prema nazivu platforme imaju dvostruki efekat.

Sam naziv platforme je veoma indikativan u smislu opreza kod publike, pozivajući ih na analizu sadržaja svega što se prema njima plasira, od običnih senzacionalističkih vijesti do svakodnevnih za život značajnih informacija. Analiza je najbolji metod spriječavanja širenja manipulacije, i cilj medijskog opismenjavanja je upravo naviknuti publiku da sadržajima pristupaju oprezno, sa analizom kako bi ih mogli prihvatiti ili odbaciti.

Drugi efekat naziva platforme je u skladu sa žargonskim jezikom u kojem se koristi poštapalica „ba“, pa se veoma često, a naročito u Sarajevu koristi od uobičajene dnevne formule „šta ima ba?“ i u raznim drugim oblicima. U ovom slučaju, imperativno, analiziraj ba! Psihološki efekat je sigurno prisutan, jer poziva recipijente da se aktivno uključe u sam proces online komunikacija i da učestvuju u ocjeni članaka, medija, novinara i ostalih proizvoda koji se mogu naći na Facebooku, ali i drugim društvenim mrežama.

Platforma *analiziraj.ba* osnovana je s ciljem da prati, analizira i procjenjuje medijske sadržaje u Bosni i Hercegovini. Vjerujemo da postoje duboki i valjani razlozi za postojanje ovakve platforme. Namjera nam je da stalno razvijamo njene sadržaje. Također vjerujemo da ćemo, gradeći analitički pristup medijima, i sami mnogo naučiti, jer smo sve podredili ideji da *analiziraj.ba* bude projekat otvoren za nove ideje, ali i za kritike, koje također očekujemo. Dijalog je temelj profesionalnog, uvjerljivog novinarstva; bit će nam zadovoljstvo ako naša publika prepozna taj princip i upusti se u raspravu čiji je cilj podizanje standarda profesionalnog novinarstva u BiH. Projekt je uspostavljen uz podršku *USAID-ovog projekta podrške nezavisnim medijima (SIM)*.<sup>4</sup>

Prema riječima uredništva cilj platforme odnosno portala je da prati, analizira, procjenjuje medije i medijske sadržaje na osnovu njihovog odnosa prema profesiji kojom se bave. Ovdje se ističe posebna opredjeljenost da sama platforma i njeni aktivisti rade na praćenju, analizi i procjeni valjanosti medijskih sadržaja prema profesionalnim kriterijima.

Naravno, ovo ne isključuje dvosmjernu komunikaciju na relaciji pojedinac-platforma, jer postoji opcija putem koje svaki korisnik interneta i Facebooka može da pošalje putem kontakt obrasca pitanje, primjedbu ili sugestiju uredništvu.

Struktura platforme je veoma profesionalna, u posebnom odjeljku je medijska i informacijaka pismenost, što upućuje na promociju iste. Dakle, cilj je upoznavanje sa postulatima medijskog obrazovanja i promovisanje medijske pismenosti, što svakako upućuje na zaključak da se radi o zrelim i iskusnim akterima ukupnih događanja u online prostoru i u cijelom društvu.

Posebne rubrike za fake&spin, (v)lažne vijesti ukazuju na ozbiljnost bavljenja trenutnim trendovima u novinarstvu koje se plasira putem društvenih mreža, ali ne samo isključivo na njima, nego i u printanoj formi.

Prema određenim kriterijima, platforma je dobro postavljena, ali bi bilo izuzetno dobro uključiti korisnike Facebooka nekom odgovarajućom aplikacijom da prijavljuju i komentarišu sve portale koji prema njima krše neke od novinarskih kodeksa i standarda.

<sup>4</sup> <https://analiziraj.ba/o-nama/>

## PLATFORMA „RASKRINKAVANJE.BA“ – SVRHA I CILJ DJELOVANJA

Raskrinkavanje.ba ima za cilj da se bavi ocjenjivanjem vjerodostojnosti medija, političara, novinara i sl. Svrha platforme je krajnje odgovorna, jedina zamjerka je u samom nazivu, ako se posmatra iz ugla korisnika društvene mreže Facebook. Šta za korisnike Facebooka predstavlja riječ *raskrinkavanje*, naročito za manje upućene ili za one koji su medijski nepismeni. Ali kada se sagleda cijela platforma, može se zaključiti da je to skoro i jedina zamjerka prema ovom projektu.

Raskrinkavanje se zasniva na objektivnoj, nezavisnoj i temeljitoj provjeri medijskih informacija. Raskrinkavanje prati medijske objave, te na osnovu svoje metodologije provjerava i ocjenjuje one čija kredibilnost djeluje upitno. Ocjene koje koristimo nisu jednake “težine” - među njima ima i onih koje ne ukazuju nužno na postojanje namjere za širenjem dezinformacija (kao što su “satira” ili “greška”), ali ih smatramo važnim za cjelovito mapiranje kvaliteta medijskih sadržaja. Najgora ocjena koju određeni tekst ili prilog može dobiti je “lažna vijest” i nju dajemo onda kada je van svake razumne sumnje utvrđeno da je određeni medij smišljeno fabrikovao određenu priču ili tvrdnju i predstavio je kao istinitu, svjesno dezinformišući javnost. U ovakvim slučajevima, trudimo se da identifikujemo i sve medije koji su preuzeli takvu vijest, kojima dajemo ocjenu “prenošenje lažne vijesti”.<sup>5</sup>

Ovakav kvalitetan pristup je garancija da će se masovna komunikacija vratiti svojoj prvobitnoj svrsi i da će u skorijoj budućnosti uz trud i zalaganje cjelokupnog društva manipulacija biti svedena na manji nivo. Posebno važna klasifikacija medija koju radi platforma Raskrinkavanje.ba je ona koja se odnosi na klasifikaciju medija prema stepenu rizika.

Mediji čije smo objave analizirali, na osnovu dobijenih ocjena se raspoređuju na jednu od dvije liste: Listu medija koji objavljuju lažne vijesti; te Listu medija visokog rizika, koji pokazuju tendenciju ka neprofesionalnom izvještavanju i rizik od objavljivanja lažnih vijesti. Pregledom ovih listi, može se brzo i jednostavno utvrditi kojim medijima treba pristupiti sa oprezom, to jest smatrati ih nekredibilnim izvorom informacija. Pored provjere pojedinačnih članaka i medijskih priloga, Raskrinkavanje će povremeno objavljivati i analize zasnovane na svojim nalazima, te na dodatnim istraživanjima medija u BiH i regionu. Teme kojima se na taj način planiramo baviti podrazumijevaju između ostalog: identifikaciju narativa za koje se vežu različiti oblici medijske manipulacije; pitanja vezana za pravni okvir funkcionisanja medija, kao što su registracije i transparentnost medijskog vlasništva; mapiranje različitih interesa, kako političkih tako i ekonomskih, koji stoje iza kreiranja i prenošenja lažnih vijesti; te identifikaciju ključnih figura u proizvodnji lažnih vijesti i uz njih vezanih medijskih narativa. Na ovaj način gradimo jedinstvenu bazu informacija koja treba da posluži kao svojevrsan “vodič” kroz medijsku scenu u vremenu prezasićenom informacijama, među kojima je često teško razlikovati istinite od neistinitih sadržaja.<sup>6</sup>

U posljednje vrijeme Raskrinkavanje.ba je postavilo i platformu koja se direktno odnosi na medijsku pismenost, što je svakako jedan od veoma kvalitetnih načina promocije medijske pismenosti putem društvenih mreža.<sup>7</sup>

Kao što je ranije navedeno, niti jedna platforma ne može uspjeti bez određene finansijske podrške, takav slučaj je i sa ovom platformom.

<sup>5</sup> <https://raskrinkavanje.ba/o-raskrinkavanju>

<sup>6</sup> <https://raskrinkavanje.ba/o-raskrinkavanju>

<sup>7</sup> <https://medijskapismenost.raskrinkavanje.ba/>

Platforma “Raskrinkavanje” je do sada finansirana uz podršku National Endowment for Democracy (NED), Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u BiH, te Centra za promociju civilnog društva (CPCD) kroz IMEP projekat. U tekućoj godini, Raskrinkavanje je podržano od NED-a sa 55.000 USD kroz projekat u kojem su podržane i partnerske organizacije u Srbiji i Crnoj Gori; zatim sa 49.725 USD od strane Ambasade SAD u BiH kroz projekte razvoja medijske pismenosti i saradnje sa portalom Analiziraj.ba na borbi protiv dezinformacija u okviru izbora 2018 godine; te sa 16.960 USD od strane CPCD za projekat edukacije novinara i studenata novinarstva u partnerstvu sa dnevnim listom “Oslobođenje”.<sup>8</sup>

Vodeći se ovim saznanjima bez odlaganja je potrebno uputiti inicijativu prema vladajućim strukturama koje bi trebale i morale izdvojiti određena budžetska sredstva koja bi bila iskorištena u svrhu širenja medijske pismenosti kod publike u Bosni i Hercegovini. Naše društvo i 25 godina nakon rata očekuje humanitarne projekte, a koji nam zaista nisu potrebni, kada bi se napravila preraspodjela sredstava prema prioritetima.

## ZAKLJUČAK

Potreba medijskog opismenjavanja publike u Bosni i Hercegovini je na nivou urgentnosti, tim prije što se prostor online komunikacije još nikako nije doveo u zakonske okvire. Tako su problemi oko pitanja odgovornosti u online prostoru i nemogućnosti pozivanja na odgovornost bilo koga otvorili jednu novu dimenziju djelovanja. Objektivno problem manipulacije postoji, a premalo je obrazovnih aktivnosti koji bi publiku usmjerili u pravom smjeru. Kao što je i bila pretpostavka prije pisanja ove analize, ne postoji mnogo portala i online platformi koje se bave otkrivanjem manipulacije putem medija na društvenim mrežama.

Masovna komunikacija koja je zasnovana na lažima i iskrivljavanju činjenica ne može dovesti do nečega što je dobro, uglavnom se izrode problemi kao što su govor mržnje, spinovanje, manipulacija, indoktrinacija i sl. Zadatak akademske zajednice je da upozori aktuelnu politiku, a koja je po svemu sudeći jedan od glavnih aktera manipulacije, da donesu valjane propise kako bi se online prostor uredio.

Na recipijentima odnosno publici i korisnicima društvenih mreža je teret da se aktivno uključe u analizu sadržaja, djelovanje prema nadležnim institucijama, prijavljivanjem neprimjerenih sadržaja, govora mržnje i sl. Veoma često se dešava da se pišu kilometarski komentari na određene iritirajuće, lažne objave u pokušaju demantovanja navoda umjesto da se publika direktno obrati Facebook administratorima koji će pregledati prijavu po osnovu kršenja pravila zajednice i ukloniti istu. Dakle manje vremena se troši na takvu aktivnost, manje živaca a efekti bi bili trajniji. Ali za to je potrebno osposobiti publiku i korisnike društvenih mreža, a to osposobljavanje je proces koji će teško ići alternativnim pravcima, jer se praktično u EU pokazalo da predmet medijsko obrazovanje funkcioniše u punom kapacitetu. Nema se vremena za čekati, dva su načina rješavanja ovog problema, prvi je masovno medijsko opismenjavanje a drugi uređenje pravnog okvira djelovanja online medija i ponašanja u virtuelnom prostoru.

Analizirajući platforme Analiziraj.ba i Raskrinkavanje.ba, može se zaključiti da se radi o zaista visokom nivou razvijenosti kritičke svijesti prema stanju u kojem se bosansko-hercegovačko društvo nalazi. Ovdje je ključni problem prezentacije i reklamiranja upravo

8 <https://raskrinkavanje.ba/o-raskrinkavanju>

ovakvih aktivnosti, jer bez obzira što ove platforme imaju plemenit cilj, ne postoji dovoljno osvjешtenih korisnika koji putem Facebooka šire istine o njihovom radu.

Gdje je suštinski problem?! Problem koji se već od postojanja interneta i društvenih mreža ne riješava ne leži samo u pravnom okviru, politici, potrebi za manipulacijom, čini se da je problem samog mentaliteta ovdašnjeg svijeta koji ne želi da čita, analizira, upoređuje, vrednuje, jer čemu napor ako je to neko za nas već odradio.

## LITERATURA

Knjige i časopisi:

1. Bodrijar, Ž. (1991), *Simulakrumi i simulacija*, Novi Sad, IP Svetovi
2. Bauer, T. i dr. (2007) Vjerodostojnost novinara. Zagreb: ICEJ
3. Erjavec, K., Končina, M., Svetina, M., (2005): *Medijska pismenost za odrasle (izobraževalni program)*. Ljubljana: Andragoški center.
4. Nadrljanski Đorđe (2006): Informatička pismenost i informatizacija obrazovanja Informatologija 39, 2006, 4, 262-266
5. Zindović-Vukadinović, G. (1997): Medijska pismenost: teorija i praksa, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 29 (244–259). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
6. Valković, J. (2006.) Medijska manipulacija – stalni izazov etičkom promišljanju. *Riječki teološki časopis* 14 (1): str. 27–52.
7. Internet:
8. <http://www.dei.gov.ba/dei/dokumenti/komunikacijski/default.aspx?id=15724&langTag=bs-BA>
9. <https://analiziraj.ba/o-nama/>
10. <https://raskrinkavanje.ba/o-raskrinkavanju>
11. <https://medijskapismenost.raskrinkavanje.ba/>